

GEVOLGEN VAN HET CULTUURSTELSEL

Het Cultuurstelsel heeft in enkele opzichten positieve gevolgen gehad voor de inheemse samenleving: van de nieuwe wegen, bruggen en waterwerken konden ook inheemsen profiteren, er kwam meer geld onder de bevolking (daardoor kon ook de uitvoer, via de Nederlandse Handelmaatschappij, van Twentse 'katoentjes' naar Indië belangrijk stijgen), het landbouwareaal werd uitgebreid en veelvuldiger benut en er tekende zich een eerste streven af naar verhoging van de productiviteit van de landbouw; de bevolking bleef dan ook groeien.

Daar stond veel tegenover: aan het eind van de jaren '40 droeg het Cultuurstelsel er toe bij dat het in enkele residenties, waar de rijsttoogst was mislukt, tot hongersnood kwam en in het algemeen werd de op de bevolking uitgeoefende druk aanzienlijk verzaamd, zulks mede door de versterking van de posities van het inheemse bestuursapparaat en van de Chinese handelaren. Landbouwers die voordien in hun dorpen een hoogst bescheiden maar toch *eigen* bestaan hadden kunnen leiden, werden nu voor een deel van het jaar min of meer dwangarbeiders op gouvernementcultures en in suikerfabrieken, 'het is geen overdreven vaststelling', schrijft Fasseur, 'dat het Cultuurstelsel van Java als het ware een 'particuliere landerij' in het groot maakte.'¹ Daar ging een deprimerende werking van uit. De inheemsen schikten zich in hun lot, maar onwillig. Soms braken onlusten uit – wij komen er op terug.

★

In 1841 deed de toenmalige waarnemend gouverneur-generaal aan de minister van koloniën weten dat in een bepaald regentschap de controleurs een paardenpostdienst hadden ingesteld waarvan de kosten uit de opbrengst van het Cultuurstelsel zouden worden bestreden. Onmiddellijk maakte de minister bezwaar: de financiële moeilijkheden waarin de staat der Nederlanden zich bevond (zulks als gevolg van de afscheiding van België), maakten het wenselijk dat de baten van het Cultuurstelsel onverminderd aan Nederland zouden toevloeien. 'De boog is hier te lande', schreef hij,

'bij voortduring sterk gespannen. Ik kan en mag niet adviseren tot het verlaten van een stelsel welks strekking is om ruime bijdragen aan het Moederland uit

¹ A.v., p. 15.